

Kréneisz Géza (Öckerö, Svédország):

VII. Konstantinosz: A Birodalom Kormányzása és a Deér József konceptió¹⁵⁸

*A császár minden szava felbecsülhetetlen értékű,
nélküle hiteltelen krónikáinkra lennénk utalva.*

„Márványbanszületett Konstantinosz, az igazhívő, a legkeresztényibb mindazok között, akik valaha is birtokolták a császári méltóságot, élesszemű mindannak a felkutatásában, amit kiválónak és érdemesnek tart, ami célszerű és hasznos a közjó számára, szorgos keresésben a világ minden sarkában, összehordatta a sokoldalú tudást magukban rejtő könyveket, melyek terjedelmes bőbeszédűséggel terheltek olvasóikat, ezért többnyire ellenszenvesnek, és esetlennek tűnnek, ezért ezeket az olvasó hasznára, jámbor önzetlenséggel, kisebb részekre bontva ajánlja fel, hogy a gyűjtemény fejezetei behatóbban vonják magukra azok figyelmét, akik magukat ezen írások olvasásával képezni akarják, hogy az így elsajátított ékesszólásuk minél hathatósabban formálódjon, mindenek feletti okos körültekintéssel osztva fel az egyes szakterületek fejezeteit, szám szerint ötvenhármat, hogy a történelem minden nagy tette, a megfelelő helyére, és a hozzáillő cím alá kerüljön anélkül, hogy a tartalom szerinti elrendezés a történelmi sorrend belső összefüggéseit megbontaná.”¹⁵⁹

A császár egy 53 fejezetre tervezett mű előszavába foglalta pedagógiai célkitűzéseit, amit egy minden helyzetre alkalmazható, univerzális érvényű, történelmi olvasókönyv megalkotásával látott megvalósíthatónak.

Nyolc éves (914), amikor megkoronázzák, de már 39 (945), amikor a maga számára is váratlanul, 3. társasági tisztéből autokrátorra¹⁶⁰ emelkedik, vele fia Romanos, a trón várományosává lép elő. A változott helyzetben a művet Romanosra plántálja, új előszóval, a fiához intézett tanácsokkal, intelmekkel látja el. Páratlan kombinációs készségével történelmi példákat állít össze, a tartalmi hangsúlyt a birodalom és a vele kapcsolatban álló népek viszonyára helyezve. Mindazt, amit Romanosnak e témakörben tudnia kell, azt egy képzeletbeli, besenyőnek elnevezett törzsre ruházza,¹⁶¹ akiknek a türkök asszisztálnak.

A birodalom kormányzása címen ismert mű megtartotta a tervezett 53-as felosztást, de befejezetlen maradt, nem jutott túl a szerkesztés fázisán, és a példák anyaggyűjtésével felhagytak. Összhatásában hanyag, logikailag abszurd, a trónörökösnek szánt ajánlások emelt igényű megfogalmazása, és a történelmi anyag kidolgozatlansága jellemzi, e mellett a széles körnek szóló szándék maradványai is terhelik.¹⁶²

¹⁵⁸ Első megjelenés: *Eleink. Magyar őstörténet* c. folyóirat VI. évfolyam 2. számában, 2007-ben, a Magyar Tudomány a Világban Alapítvány kiadványaként, 1-12.

¹⁵⁹ Excerpta de legationibus/de Boor.

¹⁶⁰ „Azt várták tőle, ha egyedül uralkodna, energikus és tehetséges uralkodónak bizonyulna, aki odaadással rendeli alá magát a kormányzás feladatainak, de bebizonyosodott, hogy a hozzákötött elvárásokból semmit sem teljesített, hisz a bortól függött; mindig a legkényelmesebb utat választotta, nem tűrte, hogy tanult emberek helyreigazítsák tévedéseit, ezt keményen büntette. Érzéketlen volt a magas hivatalok betöltésénél, nem a rang és a kiválasztás szigorú mértékét tartotta szem előtt, mint az egy szuverén kormányzat feladata lenne, hanem kritika nélkül jöttmentekre bízott vezető tisztségeket, legyen az katonai, vagy közigazgatási. A következmény: semmirekellők és gazfickók jutottak a legmagasabb tisztségekbe.” (Ioannes Skylitzes: Synopsis historion).

¹⁶¹ A besenyő törzs és tartományneveket örmény geográfusoktól kölcsönzi, melyek javarésze ma is létező Kura folyó környéki közigazgatási egység, beleértve Kangark kantont is.

¹⁶² A 49. fejezet címében: „Aki aziránt tudakozódik ... hogyan tették a szlávokat a patraszi egyház szolgálivá és alattvalóivá ... az tanulja meg jelen írásból”, ami kizárja a mű hirdetett diplomáciai titkosságát.

Intő példáihoz, elsősorban a 38., 39., 40. fejezetben, múltunk epizódjait is felhasználta, ezek elemzéséhez segítséget nyújt más példáinak autentikus dokumentumokkal való egybevetése. Az eltérések, és egyezések felmérése utasítás jelleggel határolja be a magyar fejezetek. feloldási lehetőségeit, ehhez útmutató a 27. *Longobardia tartományáról, és az abban levő hercegségekről és fejedelemségekről* részlete, különös tekintettel az átfogott időívre és időrendre „*Iréne császárnő idejében (Itáliába) küldött Narses patricius Beneventumot és Capuát kormányozta, míg Rómát az athéni Zakariás pápa tartotta kézben*”.

A szereplők látszólag egy egyidejű politikai állapot tényezői, holott 250 év választja szét őket.¹⁶³ A történelmi hűséget alárendeli pedagógiai céljainak, a bőbeszédűség mellőzése ad alkalmat a szabad eseményfűzésre, a kis részekre bontás teszi lehetővé az időrend szabad kezelését, az összefüggések rendjét a császár kifürkészhetetlen logikája kormányozza,¹⁶⁴ de az objektív elemzés azt mutatja, hogy a história szélesebb horizontján „*Konstantin ugyanazt a történelmi hagyományt rögzíti, amelyet később és elmosódottabb alakjában P. mester és Kézai Gestája, valamint krónikáink őriztek meg az utókor számára*”.¹⁶⁵

A birodalom kormányzása 38. A türkök népének eredetéről, és hogy honnan származnak

A régente szabarnak nevezett türkök¹⁶⁶ hadserege vereséget szenvedett a besenyőktől, és két részre szakadt. Az egyik rész kelet felé, Perzsia vidékén¹⁶⁷ telepedett le, megtartotta a régi szabar nevét, míg a másik rész nyugat felé ment lakni az Etelköz (Atel és küzü¹⁶⁸) nevezetű helyekre, ők a továbbiakban türk néven szerepelnek.

A történet az 572-592 között zajló görög-perzsa háború örmény mellékfrontjának 574-ben végbement epizódja, időben a 800-as évek végére transzponálva. Származási helye a császár által kivonatolt, az 558-582 közötti éveket átfogó, Menander krónika 42 M–41 M fejezete: „*Tiberius caesar alatt¹⁶⁹ az Albánia ellen hadjáratot indító római katonai parancsnokok a szabiroktól és más népektől szedett túszaikkal Bizáncba jöttek. Ide jöttek az albánok és a szabirok küldöttei is azok, akik alávetették magukat a rómaiaknak, és a caesar kitüntető nyájassággal fogadta őket. Amikor hallotta tőlük, hogy mennyi pénzt kapnak a perzsa királytól, gyorsan kiszámolta, hogy mennyire túloznak, hogy a valóságot elkendőzik, erre kijelentette nekik: 'Kétszer olyan gazdaggá teszlek benneteket, nemcsak a tisztségviselőket, hanem minden egyest közületek'. De a barbárok arról is hírt adtak, hogy a szabirok archonja, nem törődve a túsokkal, elpártolt a rómaiaktól, és a perzsa királlyal szövetekezett*”¹⁷⁰ (42 M).

¹⁶³ Narses Justinianus tette meg Itália kormányzójának 551-ben, 554-től javarészt Rómában székel, Iréne császárnő, az ő állandó jelzője „az athéni”, 797-802 között uralkodott; Zakariás 741-752, az utolsó görög pápa. Egy császárné annyiban részese a történetnek, hogy Narses Sophia, II. Justin felesége, váltotta 567-ben, még a longobardok itáliai leköltözése előtt, akik majd Beneventumban és Paviában (Capuában) alapítanak hercegségeket.

¹⁶⁴ Ennek iskolapéldája a Priskos krónikába ültetett 30 M ún. népvándorlás fejezete.

¹⁶⁵ Deér József.

¹⁶⁶ A perzsák türknek nevezték a tőlük északkeletre élő hunokat (Theophylaktos 1.15), ezt vette át bizánci diplomácia.

¹⁶⁷ Perzsia vidéke a 45. fejezetben a perzsa-grúz határ.

¹⁶⁸ A küzü a Csallóköz; Muraköz, Rábaköz mintájára képzett fogalom.

¹⁶⁹ Tiberius tábornok, 574-től caesar, 578-582 között császár; Khosrau perzsa király 531-579; az áttelepítés bonyolító: a szkíta Kurs tábornok, görög-Arménia katonai parancsnoka (574-582), Theodor praefektus polgári kormányzó.

¹⁷⁰ „A szabirok a hun etnoszba tartoznak, a Kaukázus körül élnek, számuk nagy, de önálló csoportokban, saját achonjaik vezetése alatt élnek, akik közül egyesek, már ősidők óta, a rómaiak császárával, mások a perzsa királlyal állnak barátságban. Mindkét uralkodó hagyományosan egy meghatározott összeget fizet a maga szövetségesének, de nem évente, hanem ahogy a szükség kívánja.” (Prokopiosz: Gót háborúk IV. 11.)

„A katonáknak, akik Kurs és Theodor alatt szolgáltak, azt mondták, hogy a caesar haragszik, mert betörve Albániába, nem irtották ki a szabirokat és az albánokat, hanem megelégedtek a túszzedéssel, és visszahúzódtak. Azt, hogy milyen oktanul cselekedtek, láthatják a rákövetkező eseményekből: a szabirok ugyanis rögtön elpártoltak. Erre megbánva oktan viselkedésüket, új hadjáratot indítottak Albánia ellen, és küldöttek útján rávették az albánokat és a szabirokat az elvándorlásra, letelepítve őket a Kura innenső oldalán,¹⁷¹ hogy ezáltal római felségterületen lakjanak”¹⁷² (41 M).

A görög- és perzsa-Arméniára osztott ország ütközőként választotta szét a nagyhatalmokat. Történészeik saját sorsuk megörökítésén fáradoztak, az ő háborújuk kiváltó oka az volt, hogy 572-ben perzsa-Arménia marzbánja Cihir-Wisnaps határörgróf, tűzoltár felállítását rendelte el a Dvini katedrálisban, II. Hovhanes Gabeghian katolikus székhelyén, aki erre népfelkelést hirdetett, 10.000 talpast állítva ki, majd követséget ment a marzbánhoz, aki a maga 2- 3000 fős helyőrségével meghátrált ugyan, de hamarosan 15.000 fős csapattal tért vissza, ám rögtön orgyilkosság áldozata lett. A megtorlásra 574 januárjában került sor, az új marzbán, Mihran Mihrewandak (Szebeosznál Golon Mihran) 20.000 fős sereggel, hun segédcsoportoktól támogatva¹⁷³ jelent meg Arménia határán, de a Khalamakhik mezőn vereséget szenvedett, s magára hagyta szövetségeseit. Ezt használta ki Kurs a jövedelmező túszzedésre.¹⁷⁴

A perzsa-görög háború kitörésének ürügye az volt, hogy II. Justin császár (564-578) megtagadta a kialkudott 45.000 arany megfizetését. A harcok két évig a két végvár, Dara és Nisibis, birtoklásáért folytak, mígnem Dara 573. novemberi elestével megnyílt az út a kisázsiai görög tartományok felé. Ez hozzájárult Justin császár üldözési mániájából eredő betegségének súlyosbodásához, ezért a birodalom kormányzását átadta Tibériusz tábornoknak, aki rögtön hozzálátott egy ütőképes hadsereg felállításához, barbárokat toborozva keletről–nyugatról.¹⁷⁵ 574/575 telét arra használták, hogy a barbárokat a bizánci fegyelemhez és taktikához szoktassák, akik a kétnapos Meliténei (Malatya) csatában derekasan helytálltak, a Kurs vezényelte barbár jobbszárny áttörte a perzsa hadrendet, kezükbe került a perzsa tábor, az arany tűzoltár, a trón, a harem, magukat jól megszedték, és hazamentek. Ezután a görögök előnytelen, hároméves fegyverszünetet kötöttek (575-578), kivéve belőle Arméniát,¹⁷⁶ ahol Julianus tábornok hadakozott tovább, csatát és életét veszelve. A határidő lejártának közeledtével az ellenségeskedések kiújulásával lehetett számolni, annál is inkább, mert Khosrau értesült arról, hogy Tibériusz a szétszéledt 575-ös zsoldosok helyébe, új hadsereg felállításán fáradozik, és máris hajókat küldött, hogy lovakat szállítsanak át keletre. Valóban 40 nappal a határidő lejártá előtt, a perzsák szaracén (arab) és szabir segédcsoportoktól támogatva Amidára (Dyabakr) támadtak, de Mauricius tábornok, az új főparancsnok, 578. augusztus 5-én már Konstantinápolyban ünnepelte győzelmét, és caesárrá emelését. Ez a szabirok (e néven) utolsó nyilvántartott szereplése.

¹⁷¹ A küzübe, a Kura-Arax folyóközébe.

¹⁷² A Kura közelsége alátámasztja Harmatta javítását, hogy az archon hajón dezertált.

¹⁷³ „Azután Golon Mihran jött 20.000 fős sereggel, és sok elefánttal, segédcsoportként vele volt a Kaukázus körüli hunok több fajtája.” Theophanes Byzantinus felsorolásában (64) szabirok, daganok (?), és dailamánok.

¹⁷⁴ Ephesosi Johannes leírja Kursnak egy 579-beli túszzedési akcióját, amit Michael Syros is átvett (Kmoskó185). Kurs éjszaka készítette fel csapatait, majd a napkeleti szürkületben – mint elhagyott tűz az erdőre – vetették rá magukat a perzsákra, rabláncra fűzve előkelőiket.

¹⁷⁵ Lásd Evagrius in Szádeczky-Kardoss S.: Az avar történelem forrásai p. 44.

¹⁷⁶ A vitatott három éves arméniai együttműködés.

„Zuárd meghalt,”¹⁷⁷ – jelenti be Anonymus a történelmi periódus lezárását – „az a nép, melyet most sobamogerának (szabar-magyarnak) mondanak, Zuárd vezér halála után, visszamaradt! (remansit)¹⁷⁸ Gréciában, míg a perzsa-szabirok elhagyják a térséget. Elhatározásukban közrejátszott, egyben lehetőséget nyújtott, hogy mentoruk Khosrau király, 48 évi uralkodás után elhunyt.

Szidijja országának uralkodójától¹⁷⁹kérték, hogy bocsássa el őket, és egyúttal segítségét is kérték. Amikor Szidijja uralkodója tudomást szerzett helyzetükről, kérésüket nem utasította vissza, elengedte őket és segítséget nyújtott nekik. A tatár kán¹⁸⁰ jóakarattal utat engedélyezett a tatár tartományon keresztül, és az ország határait annyi ennivalót küldött, amennyit csak tudott, és nyugodtan áteresztette őket tartományán. A másik ok [amiért Hunor más országban akart megtelepedni] az volt, hogy Hunor Dzsudijja lakóival nem volt igazi [békés] kapcsolatban, nem élt velük barátságban.

Amikor abba a tartományba (meg)érkeztek, látták, hogy csodálatosan bőséges folyamai vannak nagy számban, sok gyümölcs és bő termése van annak az országnak, és az ő nyelvükön [azaz Hunor népének nyelvén] beszélnek [az ottani népek].¹⁸¹

¹⁷⁷ A krónikák, mint monolitikus egységet, Hunor népét vezetik végig a történelmen, melynek periódusait egy adminisztrátor, Kattar-Kadar, Hunor, Csaba, Zuárd, Árpád tartanak össze, a periódus lezárásával kilépnek a körből: meghalnak.

¹⁷⁸ Manipulált fordítás: *remaneo* > *remansit* jelentése tartósan megmarad, visszamarad.

¹⁷⁹ Szkítia uralkodója ez esetben Khosrau utóda, IV. Hormizd (579-590).

¹⁸⁰ Ezek „tatárok” Kaukázus-körüli barbárok, ez esetben alánok csúfneve, a pejoratív „rablóbanda” jelentésbeli háttérrel.

¹⁸¹ an. 584: Komentiolos bizánci követnek az avar kagánhoz intézett szavai: „Neked is van egy országod, melynek hatalmas a terjedelme, úgy hogy lakóinak nem kell szoronganiuk, és az újonnan jöttek sem szenvednek hiányt semmiben (Theophylaktos I. Buch 50).